

DE INSTELLINGEN VAN VOORZORG, OPGERICHT DOOR DE MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN. ¹⁾

a.) DE SPAARBANKEN.

Zonder overdrijving kan men beweren, dat de geschiedenis van het Spaarbankwezen in Nederland een deel uitmaakt van de geschiedenis der Maatschappij tot nut van 't algemeen.

Deze Maatschappij heeft toch niet alleen den eersten stoot gegeven aan het oprichten van spaarbanken hier te lande, maar zij heeft ook, naar de mate harer krachten, de ontwikkeling er van bevorderd.

Nog heden staan deze instellingen, de Rijkspostspaarbank en enkele gemeentelijke of particuliere spaarbanken uitgezonderd, meereendeels in meer of mindere nauwe betrekking tot de Maatschappij, of, juister gezegd, tot hare verschillende departementen.

Vanaf het tijdstip harer stichting, den 16 November 1784, breidde deze Maatschappij allengs hare werkzaamheid uit. In den

¹⁾ Dit opstel is geschreven naar aanleiding van de uitnoodiging, door «La Société des Institutions de prévoyance de France» tot het hoofdbestuur gericht, dat de Maatschappij op de derde zitting van het algemeen wetenschappelijk congres betreffende deze instellingen, dat den 3 Juli a. s. te Parijs zal gehouden worden, vertegenwoordigd zij.

In hoofdzaak bevat het den inhoud der memories, welke in 1878, ten behoeve van het 1ste congres, en nu onlangs ten behoeve van het 3de congres bovengenoemd, naar Parijs zijn gezonden en in de archieven van het fransche genootschap bewaard blijven. De memorie van 1878, welke alleen een overzicht van de spaarbanken tot 1876—77 bevatte, werd opgesteld door mr. J. G. N. de Hoop Scheffer en op de eerste zitting van het congres door mr. J. L. de Bruyn Kops, toenmalig gedelegeerde der Nederlandsche regeering, nader toegelicht. De memorie van 1889 werd door den schrijver dezes bewerkt uit de gedenkschriften en jaarboeken der Maatschappij en, wat den tegenwoordigen toestand en het tabellarische overzicht der spaarbanken betreft, uit de officieele gegevens, hem tot den aanvang van dit jaar, door tusschenkomst van de besturen der departementen, met de meeste welwillendheid verstrekt.

aanvang was zij weinig meer dan een kleine kring van vrienden en begon zij haren arbeid, geheel overeenkomstig den geest van haren stichter, op zeer bescheidene wijze. Doch, naarmate hare stoffelijke middelen toenamen en hare zedelijke invloed vermeerderde, werd haar arbeidsveld grooter en won dit in belangrijkheid.

Het programma der Maatschappij was van den aanvang breed en strekte om door onderwijs en opvoeding werkzaam te zijn tot heil des volks, vooral tot het welzijn van wat men noemde „den gemeenen burger.”

De leden der Maatschappij, in departementen vereenigd, beijverden zich om, ieder op zijne wijze, dit program uit te voeren. Zij namen kennis ook van 't geen in het buitenland werd aangetroffen en tot voorlichting voor hier in te voeren maatregelen tot heil des volks kon dienen, en brachten op de jaarlijks gehouden algemeene vergaderingen der Maatschappij — gelijk nog tot heden — de vruchten hunner nasporingen en van hun peinen ter tafel in den vorm van voorstellen, die na beraadslaging, werden aangenomen of verworpen.

Zoo werd in de algemeene vergadering van 1817 door het departement Bergum een voorstel ingediend van den volgende inhoud: „Daar het uit de ondervinding gebleken is, dat de zoogenaamde hulp- en spaarbanken, in Schotland opgericht, eene heilzame strekking hebben ter bevordering van nijverheid, spaarzaamheid en verbetering der zeden, bij den gemeenen man, en het dus alleszins wenschelijk ware, dat ook zulke hulp en spaarbanken in het koninkrijk der Nederlanden werden opgericht, stelt het departement voor, om, òf onder opzicht van hoofdbestuurders te doen vervaardigen, òf, als buitengewone Prijsstofte uit te schrijven:

Eene beschrijving van de wijze, waarop zoodanige banken in het Vaderland zouden behooren te worden ingericht, en door welke middelen men den arbeids- en handwerksman het beste zoude kunnen bewegen tot het deelnemen in dezelve.”

De laatste woorden wijzen duidelijk aan, dat de bedoeling van het departement was, om in deze verhandeling niet alleen eene theoretische beschrijving te ontvangen van de spaarbanken, maar ook eene aanschouwelijke voor ieder bevattelijke voorstelling daarvan te geven, opdat de „arbeids- en handwerksman” op overtuigende wijze zouden kunnen zien, welke belangrijke ondersteuning zij, in ziekte of ouderdom, door hunnen geringen spaarpenning, zich kunnen bezorgen.”

Dit voorstel werd door de algemeene vergadering gunstig ontvangen. Aan het hoofdbestuur werd opgedragen om, onder zijn toezicht, de bedoelde beschrijving te doen opstellen; en terwijl de departementen werden uitgenoodigd hunne inlichtingen op dit punt te verstrekken, werd hun tevens aanbevolen om inmiddels onverwijld proeven te nemen met het oprichten van dergelijke hulp- en spaarbanken.

Terwijl het hoofdbestuur zich nog met de uitvoering der hem verstrekte opdracht onledig hield, ontving het, bij gelegenheid eener hem verleende audientie bij den Koning, eene nieuwe aansporing, toen Z. M. hem ten sterkste aanbeval met het oprichten van spaarbanken allereerst de proef te nemen.

In eene daarop gevolgde meer bepaalde uitnoodiging van den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken werd hierop, in voor de Maatschappij vereerende bewoordingen, nog nader aangedrongen. Z. E. toch schreef aan het hoofdbestuur dd. 17 Mei 1818 het volgende: „Overtuigd van het nut, dat de spaarbanken in Nederland, evenals elders, kunnen hebben voor het bevorderen van „spaarzaamheid en zedelijkheid bij de lagere klassen der bevolking, is Z. M. na een nauwgezet onderzoek, evenzeer van oordeel „dat uwe Maatschappij boven anderen is aangewezen om aan deze „instellingen die ontwikkeling te geven, welke voor haar noodig „zijn. De lofwaardige ijver van uw genootschap in alles wat kan „bijdragen tot de beschaving en verbetering van deze klassen der „samenleving en de betrekkingen, welke zij met deze klassen „onderhoudt, leveren daarvoor de beste waarborgen.”

„Eindelijk heeft het Z. M. behaagd te verklaren, dat zij in de „pogingen uwer departementen een vernieuwd bewijs ziet van het „nuttige doel dat door uw genootschap wordt nagestreefd en van „den waarlijk nationalen geest, waardoor het beziel is om de „pogingen der regeering tot het heil van ons volk te steunen.” ¹⁾

Van dit schrijven was het gevolg, dat het hoofdbestuur met den toenmaligen gouverneur van Noord-Holland, die hiertoe door den minister was gemachtigd, in persoonlijke onderhandeling trad over de mogelijkheid om een algemeene spaarbank voor het koninkrijk der Nederlanden ²⁾ op te richten.

Doch, toen het tot dit doel opgemaakt ontwerp ondoelmatig en onuitvoerbaar bleek, besloot het hoofdbestuur de departe-

¹⁾ Deze woorden zijn overgebracht uit de fransche vertaling van het stuk, gelijk deze voorkomt in de memorie, in 1878 door het hoofdbestuur gezonden naar de eerste zitting van het Congrès des Institutions de prévoyance te Parijs.

²⁾ Gedenkschr. II, bl. 54.

menten uit te noodigen, om elk in hunnen kring spaarbanken op te richten en deze te beschouwen als de overige departementale instellingen, zoodat zij ook van het beheer der spaarbanken alleen aan zich zelve rekenschap zouden schuldig zijn.

Intusschen werden door het hoofdbestuur algemeene regelen ¹⁾ voor de oprichting van spaarbanken ontworpen; en reeds vóórdat deze vastgesteld en verzonden waren, werd bericht ontvangen dat de departementen Haarlem (1817), Workum (1 Januari 1818), Rotterdam (Mei 1818) en Dordrecht dergelijke banken hadden opgericht.

In den loop van ditzelfde jaar werd dit voorbeeld gevolgd door de departementen den Haag (3 Aug.), Weesp (24 Juli), Enkhuizen, Bolsward (3 Aug.), Hoorn, Leeuwarden, Middelharnis, Gouda, Amersfoort en Delftshaven (3 Juli). Sommige departementen ²⁾ hadden in dat jaar de zaak ernstig overwogen. Reeds in Aug. 1818 hadden deze afzonderlijke commissien benoemd om te onderzoeken, in hoever het oprichten van spaarbanken in hunnen kring wenschelijk en mogelijk ware.

De Maatschappij telde op dat tijdstip 115 departementen en 7801 leden. In het volgende jaar (1819) bedroeg het aantal departementen 124, het aantal leden 8929, terwijl het aantal spaarbanken was geklommen van 14 tot 48. Bovendien waren te Sneek en te Marsum dergelijke inrichtingen geopend, zonder de officieele medewerking van het departement als zoodanig, doch uitsluitend op initiatief van leden der Maatschappij.

Zoo bleek reeds dat het voorstel Bergum uitdrukking had gegeven aan eene ook hier te lande algemeen erkende behoefte.

Het door dit departement uitgestrooide zaad was in vruchtbaren grond gevallen. Onder de bescherming van de Maatschappij groeide de boom voorspoedig op, zoodat het aantal spaarbanken, door de departementen opgericht, van jaar tot jaar toenam.

Was ook de ontwikkeling dezer departementale spaarbanken in den aanvang voorspoedig, weldra zouden zij een zwaren strijd hebben te voeren.

De Belgische opstand gedurende de jaren 1830—31 en de staatkundige verwickelingen, die daarvan het gevolg waren, hadden

¹⁾ Vgl. Staatsbl. 1818, dl. V, bl. 216.

²⁾ Heerenveen, Dokkum, Wormer en Jisp, Marsum, Amsterdam, Almelo, Middelstum, Alkmaar, Utrecht, Pekela, Zutfen, Schagen, Groningen, Arnhem, Koog en Zaudijk, Tiel, Zwolle, Oldeboorn, Purmerend, Gorredijk, Nijmegen, 't Zandt, de Rijp, Harlingen en Heemstede.

de waarde der Nederlandsche staatsfondsen aanmerkelijk doen dalen. En daar bijna alle spaarbanken hare gelden in deze fondsen hadden belegd, ondervond meer dan eene dezer instellingen op gevoelige wijze de gevolgen dezer daling. Toen verscheidene banken de gestorte inleggelden slechts bij gedeelten en in evenredigheid van het gestorte bedrag, konden terugbetalen, werd het vertrouwen in deze instellingen in sterke mate geschokt en gingen vele te niet.

Evenwel, dit had geen blijvenden invloed op den goeden naam dezer instellingen. Immers, de schrijver van de „gedenkschriften der Maatschappij” teekent aan, dat in 1834 het aantal departementen, welke een eigen spaarbank telden onder hunne instellingen, 71 bedroeg ¹⁾, zoodat men de gegronde hoop kon koesteren, dat deze weldra opnieuw een tijdperk van bloei zouden te gemoet gaan.

De gebeurtenissen van het jaar 1848 gaven nogmaals aan vele spaarbanken een gevoeligen schok; doch ook toen waren de gevolgen onbeduidend, aangezien in dat jaar slechts vier en van 1848—1852 slechts drie spaarbanken werden opgeheven.

Op de vraag, uit welke klassen der bevolking de meeste gelden in de nutsspaarbanken werden ingebracht, moet het antwoord zijn, dat dienstboden en kleine ambachtslieden vooral hunne spaarpenningen aan de banken toevertrouwd.

De eersten brachten langs dezen weg een kleine som bijeen om daarmede het benoedigde uitzet voor het huwelijk te koopen; de laatsten deden het vooral om, gelijk men het noemde, „een peerken voor de dorst te hebben,” of wel ten behoeve van een zoon, om voor dezen, wanneer hij een dienstplichtig nummer mocht trekken, een plaatsvervanger te kunnen koopen.

Te ontkennen is het niet, dat de bedoeling van deze spaarbanken vooral ook was den minderen man tot spaarzaamheid op te wekken en zoo den stoffelijken ondergrond te leggen voor de deugden van zuinigheid, zelfbeheersching en voorzorg. De Maatschappij en hare leden hoopten, dat op deze wijze een einde zou gemaakt worden aan de verkwisting en de losbandigheid, waarin vele werklieden een deel van het dikwijls zuur verdiende loon verbrasten.

Doch dit doel werd òf niet òf slechts ten deele bereikt.

Dat de Maatschappij met den aanvankelijk verkregen uitslag zich niet tevreden stelde, maar op uitbreiding en verbetering van het

¹⁾ Gedenkschr. II, bl. 237.

spaarbankwezen bedacht bleef, bovendien ook zich de lessen van 1830 en '48 ten nutte maakte, blijkt uit het voorstel dat het hoofdbestuur bracht op den beschrijvingsbrief voor de algemeene vergadering van 1849.

In sommige kringen was men huiverig gebleken om deze spaarbanken op te richten. Men deinsde terug voor de verantwoordelijkheid, aan het beheer van zulk eene instelling verbonden en nog meer voor de mogelijkheid van herhaling der gevaren, welke zich voorheen hadden voorgedaan. Dit gaf aan het hoofdbestuur aanleiding om voor te stellen, dat eene commissie zou worden benoemd om een ontwerp-reglement op de spaarbanken op te stellen, geschikt om zoowel in kleinere plaatsen als in groote steden te worden toegepast en met de bepaalde strekking om, zooveel mogelijk, onaangenaamheden te voorkomen.

De algemeene vergadering nam dit voorstel aan; en het ontwerp-reglement, door de commissie aan het hoofdbestuur aangeboden, werd aan de departementen gezonden, met het gevolg, dat bijna alle spaarbankreglementen naar dit model werden herzien of ingericht.

Van af dit tijdstip begon het aantal departementale spaarbanken opnieuw te vermeerderen. Dank de middelen, welke sedert waren aangewend om het bestaan der banken minder wisselvallig te maken, werden op verreweg de meeste plaatsen door de zorg der departementen, doch onder betere waarborgen dan voorheen, nieuwe instellingen geopend.

Wel werden later, hier en daar, ook van gemeentewege of door particulieren, buiten het departement om, sommige spaarbanken opgericht ¹⁾, doch de meeste dezer instellingen zijn hun oorsprong verschuldigd aan het initiatief der departementen.

In 1854 werd voor het eerst een statistisch overzicht door het hoofdbestuur van de werking der departementale spaarbanken uitgegeven; en sedert werd een dergelijk overzicht telken jare in de jaarboeken der Maatschappij opgenomen. Deze overzichten eindigden evenwel met het jaar 1883, omdat door de algemeene vergadering van dat jaar werd besloten de uitgave van het jaar-

¹⁾ Zoo waren in 1860, buiten eenige betrekking tot de Maatschappij, spaarbanken opgericht te Aalsmeer, Adorp, Amsterdam, Apeldoorn, Arnhem, Breda, Kuilenburg, Deventer, Enschedé, Grootegast, Hoogezand en Sappemeer, Lochem, Maastricht, Montfoort, Mijdrecht, Nieuwkoop, Sneek, Soest, Vianen, Vlaardingen en Wormerveer. In zeven dezer plaatsen was toen geen departement, terwijl in zeven andere de vroeger bestaande departementale instellingen waren opgeheven.

boek te staken en voortaan een jaarlijksch overzicht van 't geen door het hoofdbestuur was verricht, met de besluiten van de algemeene vergadering van dat jaar, op te nemen in den volksalmanak.

Het schijnt evenwel de bedoeling te zijn geweest om bovendien nu en dan, b. v. elke tien jaren, een overzicht te geven van den toestand en de ontwikkeling der departementale instellingen.

Over de eerste tien jaren sinds 1854 is dit overzicht, op uitnoodiging van het hoofdbestuur, door den heer J. van Deventer H.Az., opgemaakt en opgenomen in het jaarboek 1862—1863.

Hieruit blijkt, dat van 1818—1850 niet minder dan 136 spaarbanken door departementen zijn opgericht, dat gedurende dat tijdvak 41 werden opgeheven, zoodat de Maatschappij tegen het einde van 1851 nog 95 spaarbanken telde. Van 1850—1862 werden 40 nieuwe instellingen in 't leven geroepen, daarentegen 10 opgeheven. Het aantal spaarbanken der Maatschappij bedroeg dus 125 op 31 December 1862.

Derhalve heeft de Maatschappij, behalve dat zij door haren zedelijken invloed het oprichten van spaarinstellingen heeft bevorderd, in de jaren 1818—1862 zelve 182 spaarbanken opgericht, waarvan later 47 zijn opgeheven.

Het aantal spaarbanken in ons land, welke niet verbonden waren aan departementen der Maatschappij, bedroeg in 1860: 21, met 10,331 inbrengers, *f* 1,457,490 kapitaal, *f* 1,336,460 schuld aan de inleggers en *f* 121,030 overwinst.

Bij de banken der Maatschappij bedroeg het aantal inleggers 53,361. Het bedrag der inlagen in 12 ¹⁾ dezer banken beliep:

<i>f</i> 2,089,715.35 ^s ;	de schuld aan de inleggers was
<i>n</i> 1,837,272.28 ^s	— zoodat de overwinst
<i>f</i> 252,443.07	bedroeg.

Het totaal-bedrag van de spaarpenningen, in de spaarbanken bewaard, bedroeg ongeveer negen millioen gulden, — zoodat de Maatschappij de voldoening mocht smaken dat zij, zonder eenige hulp van den Staat, een grooter succes op haar streven had, dan zich in 1817, bij de aanneming van het voorstel Bergum, liet verwachten.

Tot het jaar 1883 heeft de Maatschappij in haar jaarboek telken jare betreffende de spaarbanken harer departementen bijzondere mededeelingen gedaan aangaande de volgende punten, welke boven de door de spaarbankbesturen in te vullen tabellen werden aangegeven:

¹⁾ De departementen Boskoop en Middelle hadden geen verslagen ingezonden.

- 1°. de namen der departementen, welke een spaarbank bezitten;
- 2°. het tijdstip van afsluiting van het boekjaar;
- 3°. het aantal deelhebbers;
- 4°. het aantal posten en het gezamenlijk bedrag van den inbreng en van de terugbetalingen gedurende het laatst afgeloopen boekjaar;
- 5°. het aantal der nieuw geopende rekeningen;
- 6°. het kapitaal der bank, het bedrag van 't geen zij schuldig is en van hare overwinst;
- 7°. de kosten van het beheer;
- 8°. de uitgekeerde rente;
- 9°. het aantal posten van verschillend bedrag, die bij de afsluiting der laatste rekening openstonden.
- 10°. de maatschappelijke stand der deelnemers, toegetreden sedert de afsluiting van het laatstverleden boekjaar.

Dat het aantal spaarbanken na 1862—63 nog toenam, is te verklaren uit de welgeslaagde pogingen van het hoofdbestuur der Maatschappij om door aanwijzing van de reeds verkregen uitkomsten, ook de departementen in kleine gemeenten gevestigd, tot het oprichten van deze instellingen aan te sporen. De groote plaatsen, waar departementen der Maatschappij gevestigd waren, genoten tot dien tijd bijna uitsluitend de voorrechten, aan de oprichting der banken verbonden. De kleinere departementen hadden een te beperkten werkkring, om een goeden uitslag te verwachten op mogelijk aan te wenden pogingen om ook aldaar het inbrengen van spaarpenningen gemakkelijk te maken.

Sommige spaarbanken beproefden wel in kleine departementen onderafdeelingen te vestigen, doch deze pogingen werden niet overal met den gewenschten uitslag bekroond.

Doch de werkzaamheid der reeds bestaande banken breidde zich voortdurend uit. Elk jaar vermeerderde het aantal der deelhebbers, het bedrag van den inbreng en ook dat van de overwinst. Dit gaf aan de algemeene vergadering van 1871 aanleiding om, op voorstel van het hoofdbestuur, eene commissie te benoemen van desbevoegden, welke een onderzoek zou instellen naar de ervaringen met de spaarbanken opgedaan en dit onderzoek zou uitstrekken ook tot de spaarkassen, hulp- en beleenbanken en dergelijke instellingen, niet alleen voor zoover deze departementale instellingen waren, doch ook indien deze buiten eenige betrekking met een departement in ons land werden aangetroffen

Deze commissie werd nog in ditzelfde jaar samengesteld ¹⁾. Zij zond aan alle bovengenoemde instellingen een vragenlijst en blanco tabellen ter invulling, met de uitnoodiging hunne inlichtingen te verstrekken over de jaren 1870—1871 (dienstjaar 1869—1870 en 1870—1871 wat betreft de instellingen die haar maatschappelijk jaar niet met 1 Januari begonnen). Op deze wijze kon de commissie hopen dat de te verwachten antwoorden de grondslagen zouden vormen voor een vergelijkend overzicht.

In April 1873 werd het verslag betreffende dit onderzoek aan het hoofdbestuur aangeboden ²⁾. Het was, in overeenstemming met het der Commissie gegeven mandaat, verdeeld in drie deelen:

- a. de opgedane ervaring,
- b. de tegenwoordige gesteldheid,
- c. de gewenschte regeling voor de toekomst.

Zeven belangrijke statistieke tabellen (A—G) dienden om den toestand der spaarbanken in 1870 en 1871 in cijfers aan te toonen.

Enkele gegevens, aan het verslag ontleend, mogen hier eene plaats vinden.

De Commissie ontving van 177 spaarbanken min of meer volledige inlichtingen. Van deze waren 28 buiten eenige betrekking tot de Maatschappij, terwijl 21 zich bepaalden tot het geven van kennis van haar bestaan.

Er waren dus in 1870—71 in 't geheel in Nederland 198 spaarbanken.

Bij het sluiten van het jaar 1871 (dienstjaar 1870/71 bij sommige instellingen) beliep het cijfer der ingebrachte gelden f 12,656,947.70, zoodat in de laatste acht jaren ³⁾ de deelneming was vermeerderd met bijna $2\frac{1}{2}$ millioen gulden of per jaar gemiddeld met ruim drie tonnen gouds. In percenten uitgedrukt, wees dit eene jaarlijksche vermeerdering aan van bijna 3 pCt.

Het aantal deelhebbers was in 1871 geklommen tot 94,611, tegenover 63,692 in 1863. De vermeerdering over acht jaren beliep dus ongeveer 33 pCt. of per jaar ruim 4 pCt.

¹⁾ De commissie was samengesteld uit de HH.: mr. W. C. Mees, J. van Deventer H. Az., mr. A. Bloembergen Ez., G. Bosch, mr. M. Jacq. de Witt Hamer, H. P. v. Heijst, mr. M. Mees, R. J. Schierbeek en mr. J. G. N. de Hoop Scheffer.

²⁾ Dit verslag is bij het hoofdbestuur der Mij te Amsterdam verkrijgbaar en is getiteld: „Rapport van de Commissie tot het instellen van een onderzoek naar spaarbanken, spaarkassen, hulp- en beleenbanken. 1873 en 1874.”

³⁾ Aan het einde van 1863 (dienstjaar 1862/63 bij enkele banken) was dit cijfer f 10,268,542.

In veertien der ingekomen verslagen werd medegedeeld, dat de toestand stationair bleef; in twaalf, dat de inbreng afnemende was. Alle andere verslagen wezen vermeerdering der posten aan. Als algemeene oorzaken voor die vermeerdering werden vermeld: toeneming der bevolking, meerdere welvaart en daardoor ontstane ruimte van geld, grootere belangstelling en meer vertrouwen in de spaarbanken, van de zijde van het publiek en — de verhooging van de rente. Ongeveer 60 spaarbanken bleken successievelijk den rentetax te hebben verhoogd. Zij werden daartoe geleid door den wensch om de lust tot sparen op te wekken of door de zucht, om de rente in verband te brengen met den algemeenen rentestandaard ¹⁾).

Andere instellingen vonden aanleiding om den rentetax te verlagen. Zoo vond deze verlaging plaats bij tien spaarbanken om hare soliditeit te bevorderen of omdat men daartoe door de tijdsomstandigheden, b. v. de conversie der Nederlandsche staatsschuld, gedrongen werd.

Wat deze rentetax betreft, zij was bij de bestande banken als volgt:

1	bank	keerde	$4\frac{1}{2}$	pCt.	rente	uit
69	"	"	4	"	"	"
6	"	"	$3\frac{6}{10}$	"	"	"
16	"	"	$3\frac{1}{2}$	"	"	"
85	"	"	3	"	"	"
3	banken	keerden	uit 4, $3\frac{1}{2}$	à	3	pCt.
2	"	"	"	4	en	$3\frac{1}{2}$ pCt.
1	bank	keerde	uit 4	en	3	pCt.
1	"	"	"	$3\frac{1}{2}$	à	3 "

Wat aangaat de meerdere of mindere rente, door de 7 laatstgenoemde instellingen uitgekeerd, deze hing af van het bedrag der ingelegde gelden, in zoover, dat de rente lager wordt, indien de inbrengsom een bepaald maximum heeft bereikt.

Een dezer banken keerde $\frac{1}{2}$ pCt. meer uit aan de schoolkinderen, eene andere 1 pCt. meer aan dienstboden en werklieden; nog eene andere gaf $\frac{1}{2}$ pCt. meer aan die inbrengers, welke een som van minstens f 100 gedurende een geheel jaar in de bank hadden laten blijven.

Bij acht banken liep de rente van af het oogenblik dat het bedrag was ingelegd.

Bij ééne begon de rente ééne week na de storting;

¹⁾ Gelijk o. a. te Groningen het geval was.

Bij eene	begon de rente	$\frac{1}{2}$ maand na de storting;
" 43	" " "	op den 1 ⁿ dag der maand, volgende op die, waarin het geld was gestort,
" 1	" " "	drie weken na de storting,
" 25	" " "	vier " " " "
" 7	" " "	acht " " " "
" 57	" " "	twaalf " " " " of met den eersten dag van het kwartaal, volgende op dat waarin de storting plaats vond.
" 13	begon de rente	vier maanden na de storting.

Het tijdstip, waarop de interest aan de inbrengers werd uitbetaald, of op de boekjes werd bijgeschreven, was bij de meeste instellingen bepaald op het einde van het dienstjaar. Dit had bij 99 spaarbanken plaats.

Voort geschiedde deze bijschrijving:

bij 20 spaarbanken	per 6 maanden,
" 18	" " 4 "
" 29	" " 3 "

Vier der departementale spaarbankreglementen vermeldden, dat de rente, desverkiezende, bij gelegenheid van iedere zitting werd uitbetaald.

Het volgende overzicht geeft de belangrijkste bepalingen aangaande het minimum en maximum van het bedrag, dat bij verschillende spaarbanken gelijktijdig werd aangenomen en terugbetaald.

Het minimum van den inbreng was:

bij 4 spaarbanken	f 5.—
" 17	"	" 1.—
" 9	"	" 0.50
" 5	"	" 0.30
" 72	"	" 0.25
" 1	"	" 0.15
" 35	"	" 0.10
" 1	"	" 0.06
" 1	"	" 0.05
" 1	"	" 0.01

Het maximum van den inbreng in eens was:

bij 5 spaarbanken	f 1000
" 1	"	" 600
" 7	"	" 500
" 2	"	" 400
" 7	"	" 300
" 2	"	" 250

bij 3 spaarbanken	f	200
" 1 "	"	150
" 18 "	"	100
" 1 "	"	80
" 6 "	"	50
" 3 "	"	25

terwijl bij 3 instellingen dit maximumbedrag was vastgesteld resp. op f 15, f 10 en f 6, en nog een reglement bepaalde, dat niemand in den loop van één dienstjaar meer dan f 500 mocht inleggen.

Bestond het bezwaar, bij sommige gelegenheden ondervonden, hierin, dat de inlagen van sommige deelhebbers allengs een hooger bedrag bereikten dan met het belang der instelling bestaanbaar scheen, omdat deze bedragen in geval eener crisis het eerst worden teruggevorderd, juist om die redenen bepaalden vele reglementen een maximum voor ieder hoofd van rekening, 't welk niet mocht overschreden worden.

Dit maximum bedroeg bij:

1 spaarbank	f	4000
1 "	"	2000
2 "	"	1500
8 "	"	1000
1 "	"	999
1 "	"	800
5 "	"	600
14 "	"	500
2 "	"	400
6 "	"	300
2 "	"	250
5 "	"	200
1 "	"	150
4 "	"	100
1 "	"	10

Sommige banken gaven echter aan hare bestuurders vrijheid om van de desbetreffende bepalingen af te wijken, doch bepaalden in hare reglementen een maximum bedrag, boven hetwelk geen rente meer uitgekeerd werd ¹⁾.

Wat aangaat de uitbetaling der teruggevorderde gelden, bewaarden de meeste banken een kleiner of grooter bedrag kasgeld, om aan het verzoek der terugbetaling terstond te kunnen voldoen. Doch de meeste reglementen vergunden haren bestuur-

¹⁾ Utrecht.

deren om den termijn van opzegging in buitengewone gevallen te verlengen en dus te handelen naar omstandigheden.

Omtrent de dadelijke terugbetalingen geeft de tabel van 1871 het volgend overzicht:

16	Spaarbanken	gaven dadelijk terug sommen beneden					f 50
1	"	"	"	"	"	" 30	
46	"	"	"	"	"	" 25	
16	"	"	"	"	"	" 20	
1	"	"	"	"	"	" 12	
46	"	"	"	"	"	" 10	
1	"	"	"	"	"	" 6	
16	"	"	"	"	"	" 5	
2	"	"	"	"	"	" 3	
2	"	"	"	"	"	" 1	

acht dagen na de opzegging gaven terug:

1	Spaarb.	sommen beneden				f 500
4	"	"	"	"	" 100	
2	"	"	"	"	" 50	
3	"	"	"	"	" 25	
1	"	"	"	"	" 20	
2	"	"	"	"	" 10	
1	"	"	"	"	" 5	

Één spaarbank vorderde 14 dagen te voren opzegging van sommen beneden f 100, een ander voor sommen beneden f 25.

Bij tien spaarbanken bestond één enkele termijnsbepaling, onverschillig de som welke werd teruggevraagd.

De meeste spaarbanken bezitten een bepaald aangewezen lokaal, voor het in ontvangst nemen en het terugbetalen der gelden. In sommige groote plaatsen heeft het groot aantal dezer lokalen en de vele zittingen der besturen tot dit doel op de ontwikkeling der spaarbanken een zeer gunstigen invloed uitgeoefend.

Het blijkt dat 80 spaarbanken 1 keer p. week zitting hielden en

5 " 2 " " "

1 bank hield ongeveer 20 zittingen p. maand,

1 drie keer per week,

1 vier " " " ,

32 waren elken dag geopend.

De meeste spaarbanken bezaten in hare overwinsten een waarborgfonds voor tijden van crisis. Slechts enkelen hadden een afzonderlijk waarborgkapitaal. Bij een tiental instellingen vonden de deelnemers eene borgstelling in de departementen zelve, die zich

verantwoordelijk stelden voor de door hen in 't leven geroepen instellingen.

Behalve de boven opgegeven bepalingen, bevatten vele reglementen voor de spaarbanken nog eenige voorschriften van administratieven aard, betreffende de rechten en verplichtingen van de houders van spaarbankboekjes, zooals:

- a. de wijze, waarop bij verlies van boekjes, ter bekoming van een nieuw boekje moet gehandeld worden;
- b. de rechten der erfgenamen van overleden deelhebbers;
- c. de regelen, volgens welke overdracht van boekjes kan plaats vinden;
- d. de uitbetaling van schriftelijk gevolmachtigden;
- e. het verlies van recht voor den houder, die binnen zekeren tijd zijn boekje niet aanbiedt.

De meeste reglementen zwegen over hetgeen met de overwinst moet gedaan worden. Dientengevolge bleef deze meestal begrepen onder het kapitaal der bank en werd zij daarmede beheerd.

Omtrent de eigenlijke bestemming van de overwinst bestonden bij slechts enkele banken eenige bepalingen. Bij acht instellingen werd de overwinst, welke boven een vastgesteld bedrag was verkregen, besteed ter verhooging der rente of tot het uitreiken van een premie aan de inbrengers; anderen gaven daarvan subsidie aan andere departementale instellingen, als: herhalingscholen, volksbibliotheek, bad- en zweminrichting, volksvoordrachten, enz.

Met het oog op den toestand, gelijk deze in 1873 was gebleken en in korte trekken door ons werd herinnerd, werden door de Commissie eenige wenschen uitgesproken betreffende de regeling der spaarbanken voor de toekomst.

Zij verklaarde daarin allereerst, dat het spaarbankwezen in Nederland op dat tijdstip niet beantwoordde aan de behoeften van den tijd en gaf den raad, allereerst het aantal zittingen voor het inbrengen van gelden te vermeerderen, eene betere wijze van geldbelegging in 't leven te roepen en wel door deze belegging te verdeelen in prolongatieposten, hypotheken en pandbrieven van hypotheekbanken e. a. — doch alles te plaatsen onder voldoende waarborgen voor soliditeit. Een opzettelijk bijeengebracht waarborgkapitaal achtte zij voor alle spaarbanken zeer wenschelijk.

Voorts sprak zij den wensch uit, dat de departementen der Maatschappij, gevestigd in groote plaatsen, doch die nog geen spaarbanken bezaten, onverwijd tot de oprichting daarvan mochten overgaan, dat de kleinere plaatsen filiaal-inrichtingen van die grootere reeds bestaande banken in 't leven zouden roepen, welke

zich van de post zouden kunnen bedienen voor de verzending der spaarpenningen, enz. Daar evenwel herhaalde verzending van postwissels en brieven kostbaar zou zijn, zou het wenschelijk wezen dat de regeering voor deze verzendingen tusschen spaarbankbesturen en inleggers vrijstelling van port verleende. In elk geval achtte zij de oprichting van gecombineerde spaarbanken en het aanstellen van agenten zeer aanbevelenswaardig.

Of het invoeren van den rijkspostspaarbank, waardoor in Engeland op zoo uitnemende wijze in de bestaande behoefte werd voorzien, ook voor ons land aanbeveling verdiende, dit meende de Commissie, met het oog op de vele daaraan verbonden bezwaren, vooralsnog te moeten ontkennen, hoewel zij toegaf dat door deze in Engeland door Gladstone ingevoerde staatsspaarbank het ideaal, om overal en altijd de gelegenheid te geven tot het inbrengen en terugontvangen der spaarpenningen, zooveel mogelijk werd verwezenlijkt.

De laatstgenoemde vraag werd in de algemeene vergadering der Maatschappij van 1874 door het departement Doeburg opnieuw aan de orde gesteld. Verlangde dit departement de wenschelijkheid van het oprichten van postspaarbanken uitgesproken te zien, (Hand. 1874 bl. 59 v. v.), de vergadering besloot eerst het hoofdbestuur uit te noodigen, om aan eene commissie het onderzoek naar de postspaarbanken, hare inrichting en haren werkkring, op te dragen.

Deze commissie ¹⁾ bood in 1875 haar verslag aan het hoofdbestuur aan, hetwelk gedrukt en aan alle departementen verzonden werd ²⁾. De inhoud van dit rapport was in de volgende hoofdstukken verdeeld:

H. I. De postspaarbank en het spaarbankwezen in Engeland in 't algemeen.

§ 1. Geschiedenis der spaarbanken vóór de oprichting der postspaarbank.

§ 2. De Postspaarbank.

§ 3. Over de particuliere spaarbanken na de oprichting van de postspaarbank.

§ 4. De postspaarbank en de particuliere spaarbanken te zamen genomen.

¹⁾ Bestaande uit de HH.: J. G. Gleichman, M. Mees en W. A. baron van Verschuier.

²⁾ Onder den titel: Rapport van de Commissie tot het instellen van een onderzoek naar de werking van Postspaarbanken.

§ 5. Het beheer der spaarbankgelden door het gouvernement. Aan deze laatste § zijn vier statistische tabellen toegevoegd.

H. II. De postspaarbank en het spaarbankwezen in België in 't algemeen.

§ 1. De spaarbanken in België vóór de invoering van de Staats-spaarbank.

§ 2. De staatsspaarbank in België.

§ 3. Het spaarbankstelsel in België, vergeleken met dat in Engeland.

§ 4. De werking van de Staatsspaarbank.

§ 5. Beheer en belegging van de inleggelden, met vijf statistische tabellen.

H. III. Besluit.

§ 1. De ontwikkeling van het spaarbankwezen in die landen, waar geen postspaarbank bestaat.

§ 2. Van die in Nederland in 't bijzonder.

Aan dit laatste hoofdstuk zijn twee statistische tabellen toegevoegd. De eene geeft over 1872—1873 een overzicht van den toestand der spaarbanken in de voornaamste landen van Europa; de andere duidt de verhouding aan van het aantal deelhebbers per 1000 zielen, gerekend over de geheele bevolking, en van het aantal ingebrachte en teruggevraagde posten.

Deze Commissie kwam tot hetzelfde resultaat als die van 1871; zij achtte de invoering van een rijkspostspaarbank in ons land niet wenschelijk. Doch zij verlangde dat overal, waar geen spaarbanken noch spaarbankafdeelingen bestonden, de postkantoren zouden worden aangewezen om de spaarpenningen in ontvangst te nemen en deze aan de meest nabijzijnde spaarbank over te maken.

De inbrenger zou zelf het postformulier invullen; de postdirecteur zou, in plaats van het gebruikelijke reçu af te geven, het gestorte bedrag in het spaarbankboekje van den inbrenger moeten aantekenen.

Door het koninklijk besluit van 1875 werd tot op zekere hoogte aan dezen wensch van de Commissie gevolg gegeven. Ook verklaarden sommige spaarbanken zich bereid om de spaarpenningen uit naburige plaatsen op deze wijze in ontvangst te nemen. Doch het schijnt, dat niettemin van dit middel weinig gebruik werd gemaakt; waarschijnlijk wegens de moeite en kosten, aan dit overmaken der gelden per post verbonden. Aangezien voor de brieven en geldverzendingen tusschen inbrengers en spaarbankbesturen geen vrijstelling van port werd verleend, brachten beide, in verhouding tot de meestal kleine bedragen, welke overgemaakt werden, te hooge kosten mede.

Dat intusschen een aantal deskundigen de oprichting van een rijks-postspaarbank in ons land zeer wenschelijk vonden, was reeds vroeger gebleken en werd in de volgende jaren bij toeneming bevestigd. Reeds in 1878 werd de vraag in de Tweede Kamer besproken. Moest in datzelfde jaar mr. de Bruyn Kops op het 1ste congres des institutions de prévoyance, te Parijs gehouden, verklaren dat de postspaarbank voor ons land nog in de toekomst lag, reeds in 1880 werd zij opgericht.

Het ligt niet op onzen weg, de geschiedenis dezer oprichting hier te vermelden. Deze mag bovendien als bekend worden ondersteld. De jaarlijksche verslagen van de rijkspostspaarbank bewijzen den toenemenden bloei dezer rijksinstelling, gedurende de jaren 1881—1888.

Wel is het hier van gewicht, de vraag te beantwoorden of en in hoever de oprichting en de aanvankelijk zoo gunstige werking van deze rijksinstelling invloed heeft geoeffend op het aantal en den bloei der nutsspaarbanken.

Wij gaan dus thans tot de beantwoording van die vraag over.

Allereerst zij vermeld, dat de Maatschappij, ook naar aanleiding van het in werking treden van de rijkspostspaarbank, hare beste krachten inspande om de departementale instellingen zooveel mogelijk te doen beantwoorden aan hare bestemming.

Uitvoering gevende aan het besluit der algemeene vergadering van 1881, droeg het hoofdbestuur aan eene commissie ¹⁾ op om „te onderzoeken, of het mogelijk en wenschelijk zon zijn, regelen „te stellen, ten einde aan de departementsbesturen en aan het „hoofdbestuur rechtstreekschen invloed toe te kennen op de in- „richting en het beheer der door de departementen opgerichte „spaarbanken, en aan de algemeene vergadering deswege verslag „en, zoo mogelijk, voorstellen te doen.”

Het belangrijk verslag, door deze commissie overgelegd, bevat de volgende hoofdpunten:

1o. Indien de spaarbank eene departementale instelling is, dan moet zij niet alleen van wege het departement beheerd worden, maar dan moet dit ook de uitsluitende bevoegdheid bezitten, haar reglement vast te stellen en te wijzigen.

2o. Wat de vaststelling en wijziging dezer reglementen betreft,

¹⁾ Deze Commissie bestond uit de HH.: mr. H. Goeman Borgesius, mr. H. Jacobi, mr. W. C. Mees, mr. Aug. Philips en mr. C. Pijnacker Hordijk.

is het wenschelijk dat de algemeene vergadering der Maatschappij eenige regelen stelle, waaraan de departementen zich te houden hebben.

Wat de hoofdpunten in deze reglementen betreft, vestigt zij de aandacht op het volgende:

a) de spaarbank moet een eigen, daarvoor speciaal aangesteld bestuur hebben, door hetwelk zij — binnen de door het reglement getrokken grenzen — wordt beheerd;

b) de bestuurders der spaarbank moeten worden benoemd door het departement, onder reglementaire bepaling van den tijd, gedurende welken zij zitting hebben, en met uitsluiting van levenslange aanstelling;

c) het spaarbankbestuur moet ontslagen kunnen worden door het departement, in een opzettelijk daartoe belegde vergadering;

d) het spaarbankbestuur moet rekenplichtig zijn aan het departement;

e) uitsluitend aan het departement moeten bestuurders der spaarbank verantwoording schuldig zijn, en wel slechts volgens de algemeene beginselen van het burgerlijk recht, alsmede voor de stipte naleving van het reglement en van hun instructie.

Tegenover de inleggers moet het departement zijn aansprakelijkheid voor een eventueel te kort der spaarbank noodzakelijk uitsluiten;

f) tenzij een voldoende waarborgkapitaal is bijeengebracht, moet uit de jaarlijksche overwinst der spaarbank, zoo die er is, een reservefonds gevormd worden, tot zekerheid voor de inleggers. Over dit reservefonds moet, behalve tot bevordering van het doel der spaarbank zelve, door het departement slechts kunnen worden beschikt, voor zoover het meer bedraagt dan 20 pCt. van het totaal der ingebrachte gelden;

g) het spaarbankreglement moet voorschriften bevatten omtrent het karakter van het spaarbankboekje als bewijs van een schuldverordering op naam of als papier aan toonder, omtrent de gelegenheden tot inbreng, het minimum van inleg, het maximum van elke rekening, het beleggen der gelden, het bewaren der waarden, de terugbetalingen en de bevoegdheid tot schorsing daarvan in buitengewone omstandigheden;

h) het departement moet de bevoegdheid bezitten, tot opheffing zijner spaarbank te besluiten; doch slechts onder voorwaarde, dat het 1°. te voren het advies inwinne van het hoofdbestuur, zoowel omtrent de opheffing als omtrent de bestemming der overschietende gelden; 2°. dit besluit neme in een opzettelijk bijeen-

geroepen vergadering, waarin wordt overgelegd het advies van het hoofdbestuur;

i) in het reglement der spaarbank moet de wijze, waarop zij, bij mogelijke opheffing — met of zonder het voortbestaan van het departement — zal worden gelijkwideerd, behoorlijk omschreven zijn;

k) voor het geval van ontbinding van het departement, moet het reglement der spaarbank òf de wijze voorschrijven, waarop zij tot een zelfstandige instelling zal hervormd worden, òf aan de na likwidatie overblijvende gelden een duidelijke bestemming geven.

Daar de Commissie de groote bezwaren tegen de invoering van bovengenoemde bepalingen in de reglementen der reeds bestaande spaarbanken ten volle erkende, was de slotsom waartoe zij kwam, deze:

3°. de algemeene vergadering stelle voor de oprichting van nieuwe departementale spaarbanken de voorwaarden, die zij noodig keurt; ten aanzien van reeds bestaande bepale zij zich tot de openbaring van den wensch, dat allerwege de geldende reglementen voorzoover nodig, herzien, en met de aangegeven regelen zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht worden.

Het spreekt van zelf dat door de Commissie ook de vraag aan de orde werd gesteld of, nadat de postspaarbank, werkende voor het geheele rijk, aan alle ingezetenen de gelegenheid biedt tot veilige belegging hunner spaarpenningen, het voortzetten van de bemoeiingen der departementen wel noodig en wenschelijk zou zijn.

Dat de departementale spaarbanken overeenkomstig de bovengenoemde regelen zouden ingericht worden, was de eerste eisch, welke zij stelde; doch ook in de onderstelling, dat dit zou geschieden, werd de bedoelde vraag door de Commissie aldus beantwoord:

„Zeker, hoe veelvuldiger de gelegenheid, des te grooter is ook „de kans, dat er gebruik van zal gemaakt worden; en even „zeker zijn er onder de grootere departementale spaarbanken, „welker opheffing de warmste voorstander der rijksinstelling slechts „zou kunnen betreuren. Maar zeer vele zijn er ook, te welker „aanzien de bezwaren, waarmede deze te kampen hebben, een „andere meening rechtvaardigen. Bezwaren, die te meer gewicht „in de schaal leggen, omdat zij liggen in den aard der zaak en „door geen reglement, hoe zorgvuldig ook bewerkt, uit den weg „te ruimen zijn. Men denke slechts aan de gelegenheid tot inbreng, „op ver de meeste plaatsen ééns, hoogstens twee maal per week „gedurende een enkel uur, terwijl de postspaarbank geregeld

„openstaat. Men denke aan de moeilijkheden, die voor de bewo-
 „ners van kleine en afgolegen plaatsen aan alle geldbelegging
 „verbonden zijn. Men denke aan de kennis die tot oordeelkun-
 „dige belegging van gelden een vereischte is, en waarvan zonder
 „schroom mag betwijfeld worden, of zij wel het gemeengoed is
 „van allen, die met het beheer van departementale spaarbanken
 „zijn belast. Men denke eindelijk en bovenal aan het gevaar, waar-
 „aan men geneigd is in gewone omstandigheden luttele aandacht
 „te schenken, doch dat, eenmaal ontstaande, bittere teleurstelling
 „bereiden kan, wanneer geweldige gebeurtenissen van staatkundigen
 „of maatschappelijken aard haar druk oefenen op de geldmarkt
 „en een spaarbank wellicht buiten de mogelijkheid brengen, aan
 „haar verplichtingen te voldoen.

„Men denke aan dat alles; en dan legge men zich de vraag
 „voor, of instandhouding der spaarbank is in het belang der
 „inleggers, nu deze in de instelling van den staat vinden, wat
 „zij behoeven.”

De Commissie dacht er niet aan, de diensten te verkleinen, welke de departementale spaarbanken aan het Nederlandsche volk bewezen hebben en nog bewijzen. Indien de Maatschappij tot nut van 't algemeen aanspraak maakt op den eernaam, dien zij draagt, dan is zulks, ook volgens hare meening, waarlijk niet in de laatste plaats te danken aan het netwerk van spaarbanken, die haar departementen hebben uitgespreid over het land. Zij wilde voor niemand onder doen in erkentelijke waardeering van de belangeloze toewijding, waarmede zóóvelen tijd en moeite veil hebben, om een waarachtig volksbelang te behartigen. Maar juist deze ongeveinsde huldiging van de verdienste dier velen, gaf haar de vrijmoedigheid hun in de eerste plaats de vraag op het hart te binden, of de tijd niet gekomen was, hun taak ten deze als geëindigd te beschouwen.

Dat deze vraag ook door het hoofdbestuur zelf op zulk een onpartijdige wijze werd gesteld, verdient waardeering en bewijst op nieuw, dat het der Maatschappij slechts te doen is om nut te stichten daar, waar dit niet of niet voldoende van staatswege geschiedt, terwijl zij bereid is van het tooneel te verdwijnen, zoodra genoegzaam is voorbereid wat door anderen kan worden voortgezet.

Zij zoekt dan weer nieuwe wegen om hare beginselen toe te passen.

Een juist antwoord op de vraag was, naar het oordeel der Commissie, slechts mogelijk voor elk departement afzonderlijk, en kon slechts gegeven worden door wie van plaatselijke toestanden volkomen op de hoogte is.

Op welke wijze deze vraag door de departementen beantwoord werd, zullen wij straks zien.

Allereerst dient vermeld, dat de algemeene vergadering van 1882 het verslag der Commissie met groote erkentelijkheid ontving, doch bezwaar maakte te verklaren dat de departementen gehouden zouden zijn de daarin gegeven wenken op te volgen en hunne reglementen dienovereenkomstig te herzien. Zij besloot de departementen uit te noodigen, de wenken, in dit rapport neergelegd, ernstig ter harte te nemen.

In overeenstemming met dit besluit, werd het verslag der commissie met een door haar ontworpen en door het hoofdbestuur goedgekeurd model-reglement op de departementale spaarinstellingen, aan alle departementen verzonden.

Welke invloed dit reglement heeft uitgeoefend? Het blijkt dat 80 spaarbankbesturen hunne bestaande bepalingen, overeenkomstig het advies der commissie, geheel of gedeeltelijk hebben gewijzigd, zoodat van deze spaarbanken met voldoende zekerheid kan worden getuigd, dat hare organisatie niet te wenschen overlaat.

In hoeverre de organisatie der overige nutsspaarbanken aan de eischen eener deugdelijke instelling, die voldoende waarborgen aan de inbrengers biedt om haar bestaan naast de Rijkspostspaarbank te rechtvaardigen, voldoet, kan alleen blijken bij een nauwkeurig onderzoek harer reglementen.

Uit de tot 1889 ontvangen inlichtingen blijkt, dat enkele kleinere departementen, met het oog op plaatselijke belangen, het bedoelde model-reglement te omslachtig vinden en dus voor hunne spaarbanken minder geschikt achten.

Andere departementen hadden, kort vóór de ontvangst van het model-reglement, de bepalingen voor de spaarbank reeds aan eene herziening onderworpen en vreesden dat eene tweede wijziging, zoo spoedig na de eerste, het vertrouwen in de spaarbank zou doen verminderen. Deze verklaren evenwel dat zij bij eventueele herziening het model-reglement zooveel mogelijk zullen volgen.

Slechts enkele departementen verklaren de wijziging in bedoelden zin onnoodig.

Van deze laatste alleen is het te vermoeden dat zij in hare reglementen enkele verbeteringen zouden hunne aanbrengeu. Doch, daar dit aantal niet meer dan 6 à 7 bedraagt, kan de inrichting der departementale spaarbanken op dit oogenblik in 't algemeen zeer bevredigend worden genoemd.

Dat de arbeid der commissie van 1882 derhalve eene zeer vruchtbare is geweest, blijkt duidelijk.

Wat overigens den toestand der spaarbanken betreft, volgt hier eene vergelijking over de jaren 1876, 1880 en 1887.

In 1876 waren er 187 spaarbanken, die in meerdere of mindere betrekking stonden tot de departementen der Maatschappij.

Hiervan leverden 161 de cijfers voor de statistische tabellen welke in het jaarboek 1876—77 zijn opgenomen.

Uit die opgaven blijkt dat voor 112 dier banken het dienstjaar begint met 1 Januari; voor 17 loopt dit dienstjaar van 1 Juli—30 Juni, terwijl voor de overige 32 het jaar op verschillende tijdstippen eindigt.

Het aantal deelhebbers bedraagt in 1876: 123.083.

Het bedrag der ingebrachte gelden is . . . f	6,451,477.36 ⁵
dat der terugbetalingen „	4,835,811.41
dus meer ingebracht dan terugbetaald . . . f	1,615,665.95 ⁵
Het gezamenlijk kapitaal beliep f	19,804,346.75
De gezamenlijke schuld aan de deelhebbers „	17,807,568.61
De overwinst bedroeg dus f	1,996,778.14

De berekende interest was als volgt:

bij 1 bank	4½ pCt.
„ 49 banken	4 „
„ 16 „	3½ „
„ 4 „	3½ ⁶ „
„ 48 „	3 „
„ 2 „	4 en 3 „
„ 5 „	4, 3½ en 3 pCt.
„ 2 „	4 en 3½ „
„ 1 bank	4 en 3½ „
„ 2 banken	3½ en 3 „

Van elf spaarbanken werd de berekende interest niet opgegeven.

Over 1880 leverden 203 spaarbankbesturen de cijfers voor de statistische tabellen in het jaarboek 1880—81.

Over dat jaar bedraagt het aantal deelhebbers 141,708;

het bedrag der ingebrachte gelden is . . . f	7,287,589.57
dat der terugbetalingen „	6,504,914.64
dus meer ingebracht dan uitbetaald . . . f	782,674.93
Het gezamenlijk kapitaal beliep f	26,179,348.04
de gezamenlijke schuld aan de deelhebbers „	23,174,375.62 ⁵
de overwinst bedroeg dus f	3,004,972.41 ⁵

terwijl de gezamenlijke reservefondsen bedragen. f 3,036,943,98.

De berekende interest was over dat jaar 3, 3½ à 4 pCt.

En in 1887?

Allereerst blijkt dat, na het in werking treden van de Rijks-

postspaarbank en omdat men van oordeel was, dat deze in de behoeften beter dan eene kleine departementale instelling kon voorzien, niet minder dan 20 ¹⁾ departementen tot opheffing van hunne spaarbanken hebben besloten.

Drie spaarbanken ²⁾ werden opgeheven, omdat zij niet aan hare bestemming beantwoordden of de waarborgen van deugdelijkheid misten, welke door de Commissie van 1882 tot eisch waren gesteld, terwijl anderen, b. v. die te Hoorn, ophielden eene departementale instelling te zijn, omdat de band tusschen het bestuur van de spaarbank en dat van het departement allengs was los gemaakt.

Is dit laatste te betreuren, omdat juist de spaarbank als departementale instelling, en als zoodanig gesteund door den zedelijken invloed der Maatschappij, bij het publiek grooteren waarborg van deugdelijkheid geeft dan eene particuliere instelling geven kan, het blijkt ook in sommige andere departementen dat de spaarbanken door hen opgericht en staande onder hun toezicht, feitelijk autonoom zijn en zich als zoodanig gedragen.

Van de overblijvende departementale spaarbanken zonden 122 op onze aanvraag vóór 1 Januari 1889 hunne statistieke tabellen tot en met 1887.

Uit die tabellen, over de laatste acht jaren in onderlinge vergelijking beschouwd, blijkt, dat, niettegenstaande het aantal inleggers bij de Rijkspostspaarbank met ieder jaar belangrijk is toegenomen, zulks ook bij de meeste instellingen der departementen het geval was. Slechts bij 23 van deze 122 banken is het aantal inbrengers en het bedrag der inleggelden over 1887 kleiner dan vóór het in werking treden der Rijksinstelling, gelijk uit achterstaande tabel, loopende over de jaren 1880—1887 blijken kan ³⁾.

Bij sommige dezer 23 departementen is de vermindering van het aantal deelhebbers niet onbelangrijk, zoodat ten opzichte van deze spaarbanken aan bijzondere omstandigheden van plaatselijken aard moet worden gedacht, welke op die vermindering invloed hebben geoeffend.

Doch deze cijfers, bijeengenomen, verliezen veel van hun gewicht

¹⁾ n.l. Baard, Baarn, Barneveld, Bergum, Boskoop, Dieren, Hellevoetsluis, Ilpendam, Krommenie, Nieuw-Vennep, Noord-Beveland, Oudewater, Renen, Sassenheim, Sluis, Wamel, Warga, Winschoten, Zwartsluis, Zweelo—Oosterhesselen.

²⁾ n.l. die te Broek in Waterland, te Groede en te Oosterwolde.

³⁾ Deze tabel, welke afzonderlijk gedrukt is, doch wegens gebrek aan ruimte bezwaarlijk bij dit opstel kon gevoegd worden, is, voor de belangstellende lezers van de Economist, op aanvraag en zoolang de voorraad strekt, bij den uitgever van dit Tijdschrift verkrijgbaar.

voor de beoordeeling van den algemeenen toestand der nutspaarbanken, wanneer wij daarmede de aandacht vestigen op het toenemend aantal deelhebbers bij al de overige departementale spaarbanken.

En dit is te meer het geval, wanneer wij uit het tabellarisch overzicht aantekenen dat in de jaren 1880—88 dit aantal vermeerderde

bij 23 spaarbanken met	1—	50 deelhebbers.
" 28	" "	51— 100 "
" 12	" "	100— 180 "
" 6	" "	180— 200 "
" 12	" "	200— 500 "
" 7	" "	500—1000 "
" 6	" "	1000—2000 "

Blijkt het dat sommige spaarbanken voortgaan met eene hoogere of lagere rente te berekenen, naarmate de som der inleggen op één hoofd hooger of lager is, opmerkelijk mag het heeten dat zoo weinige dezer spaarbanken in de laatste jaren de rente van de ingelegde gelden hebben verminderd.

Bij 7 spaarbanken werd de rente van 4 pCt. gebracht op $3\frac{6}{10}$ pCt.

" 24	"	"	"	"	4	"	"	"	$3\frac{1}{2}$	"
" 14	"	"	"	"	4	"	"	"	3	"
" 5	"	"	"	"	$3\frac{1}{2}$	"	"	"	3	"

Slechts een departementale spaarbank keert minder dan 3 pCt. uit, het minimum, dat indertijd door de Commissie van 1882 werd aanbevolen.

Wat de reservefondsen betreft, deze beloopt, berekend naar het bedrag der inleggen,

bij 8 spaarbanken van 1— 5 pCt. van hetgeen aan de deelhebbers is verschuldigd.

" 38	"	"	5—10	"	idem.
" 54	"	"	10—20	"	"
" 21	"	"	20—30	"	"
" 4	"	"	30—40	"	"
" 2	"	"	40—50	"	"

Uit de opgaven over het jaar 1887 (bij sommige departementen over 1887/88), blijkt voorts, dat, bij de genoemde 122 departementale spaarbanken, het aantal deelhebbers bedraagt 169,129.

Het bedrag der ingebrachte gelden . . .	f	8,875,709.48 ⁵
dat der terugbetalingen	"	8,499,539.50
dus meer ingebracht dan terugbetaald . .	f	376,169.98 ⁵

Het gezamenlijk kapitaal beliep	ƒ 37,061,132.42 ^s
de gezamenlijke schuld aan de deelhebbers	„ 32,547,372.58 ^s
de overwinst bedroeg dus	ƒ 4,513,759.84

Volgens de opgaven was er een reserve van ƒ 4,521,475.60.

De berekende interest was: $2\frac{1}{2}$ ¹⁾, 3, $3\frac{1}{2}$ à 4 pCt.

Wij onthouden ons nadere bijzonderheden omtrent eene of meerdere spaarbanken door departementen der Maatschappij opgericht en bestuurd, mede te deelen. Alleen zij hier nog vermeld, dat allen zonder uitzondering, voor zoover hare reglementen zijn ingericht naar de billijk te stellen eischen van nauwkeurig beheer en veilige belegging der gelden, het vertrouwen, dat zij in hunne omgeving genieten, ten volle verdienen. Verdienen, niet het minst door de toewijding en de belangeloosheid waarmêe zij door hare bestuurders worden beheerd.

Dat sommige spaarbankbesturen geen bezwaar maken, om van het reservefonds der bank, indien dit boven het bij het reglement bepaalde maximum is geklommen, een klein gedeelte aan het departement af te staan, hetzij om te dienen als renteloos voorschot, ten behoeve van de oprichting van een of andere inrichting van onderwijs, hetzij als jaarlijksche gift, om daarmede andere werkzaamheden, van het departement uitgaande en dienende ten algemeenen nutte, te steunen, kan niet anders dan goedkeuring wekken. Waarom zou de oudere dochter de moeder niet ter zijde staan in hare plichten tegenover de jongere kinderen, wier opleiding de financieele krachten der moeder te boven gaan? Indien maar de dochter alleen geeft van haren overvloed en eerst de toekomst der haar toevertrouwde kinderen verzekerd heeft.

En ook, indien deze voorschotten of giften maar in de eerste plaats of uitsluitend worden aangewend tot bereiking van doeleinden, welke ten bate komen van dat deel des volks, waartoe ook de inbrengers in de spaarbank meerendeels behooren, of van instellingen, welke vooral „den gemeenen man”, gelijk de stichter der Maatschappij zich uitdrukte, ten goede komen.

Ook in dit opzicht kan de spaarbank werkzaam zijn tot nut van 't algemeen.

Het is te verwachten, dat voortaan geene nieuwe spaarbanken als instellingen der Maatschappij zullen verrijzen. Waartoe zou dit ook noodig zijn, nu de Rijkspostspaarbank in alle behoeften op voldoende wijze voorziet?

Toch vertrouwen wij dat de bestaande banken, omdat zij gedragen worden door den zedelijken steun eener Maatschappij, die

¹⁾ Dit cijfer geldt slechts van ééne bank.

reeds gedurende meer dan 100 jaren in menig opzicht een zegen is geweest voor ons volk, nog vele jaren zullen getuigen van de waarheid, welke door de Maatschappij steeds, doch vooral in de laatste jaren meer nadrukkelijk is verkondigd, dat de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van het volk een niet te verwaarloozen stoffelijken ondergrond moet bezitten, indien zij op den duur zal blijven.

Het sparen, vrucht van zedelijke kracht, immers van zelfbeheersching, nadenken en voorzorg, geeft zelf als vrucht: bewustzijn van eigenwaarde, gevoel van onafhankelijkheid, beide onmisbaar voor ieder, die iets wil beteekenen in de samenleving.

b.) HULP- EN BELEENBANKEN. ¹⁾

De hulpbanken moeten vooral worden beschouwd als middelen tot voorkoming van armoede. Als zoodanig vinden wij deze banken het eerst werkzaam in Ierland.

In 1838 telde Ierland vijfzig dezer instellingen, welk getal in 1842 reeds tot drie honderd was geklommen, met een omzet van 20 millioen gulden ²⁾.

In het Magazijn voor het Armwezen werd de hulpbank in ons land het eerst aanbevolen in het jaar 1816. Dit geschiedde evenwel zonder belangrijk gevolg, naar het schijnt. Het eenige wat ons na dien tijd aan een hulpbank denken doet, is het leenfonds, onder den naam: „Zorgvuldig en weldadig”, opgericht door prinses Wilhelmina, moeder van Koning Willem I.

In 1848 werd de zaak in het „Tijdschrift voor Staathuishoudkunde” op nieuw ter sprake gebracht door mr. W. H. Suringar Jr., naar aanleiding van een werkje van de Bouteville, door hem uit het fransch vertaald ³⁾.

Deze bespreking schijnt in ons land de aandacht te hebben getrokken. Immers in datzelfde jaar 1848 werden te Middelburg ⁴⁾ en te Zierikzee hulpbanken opgericht, welke spoedig door meer-

¹⁾ Sommige hulpbanken blijken tevens beleenbanken te zijn, in zoo ver door haar ook voorschotten worden verstrekt op geldswaardig papier, pensioenacten en zakelijke zekerheidstelling.

Afzonderlijke beleenbanken, natuurlijk van banken van leening wel te onderscheiden, schijnen in ons land niet te bestaan.

²⁾ Vgl. Jhr. mr. H. J. v. d. Heim: de hulpbank als middel tot voorkoming van armoede.

³⁾ Vgl. Tijdschr. v. Staathuishoudkunde, dl. IV bl. 357 v.v.

⁴⁾ Vgl. Economist 1868 bl. 1086.

dere werden gevolgd. In 1849 werden door het departement Zwolle, in 1850 door dat van Haarlem, in 1851 te 's Gravenhage, in 1852 te Utrecht, Alkmaar, Dordrecht, Delft, Sneek en Leeuwarden dergelijke banken in 't leven geroepen.

De meeste thans nog bestaande hulpbanken zijn door departementen der Maatschappij opgericht. Sommige, b. v. die te Dordrecht, Sneek, Hoorn en Zutphen zijn later van het departement losgemaakt ¹⁾. Die te Middelburg, onafhankelijk van het departement aldaar opgericht, werd in 1867 onder het beheer van het departement gebracht.

Het karakter dezer hulpbanken is drieledig.

1°. De hulpbank kan zich geheel en al bewegen op het gebied der liefdadigheid. Zij wordt dan een deel der armenzorg; en de voorschotten dienen tot voorkoming van geregelden onderstand. Door het geven van een betrekkelijk groote som in eens, hetzij geheel, hetzij bijna renteloos, hoopt men den aanvrager in staat te stellen zich zelve te helpen en hem af te houden van de bedeeeling. Dit voorschot dient dan tot hulp in tijden van grooten nood, werkloosheid, ziekte, enz., en wordt verleend in de hoop, dat de leeners in betere tijden in staat zullen zijn, het geleende terug te geven.

2°. De hulpbank kan ook het karakter van philanthropische instelling verliezen en eene financieele instelling zijn. Ja, blijkens de reglementen zijn vele dezer instellingen in ons land inderdaad als zoodanig te beschouwen. De hulpbank wordt dan eene instelling voor personen, die, wegens hun gering vermogen, op de groote geldmarkt geen krediet bezitten, doch voldoende waarborgen van soliditeit in hunne personen aanwijzen om hun eenig kapitaal toe te vertrouwen.

Evenwel worden naast de bepalingen, welke aan de instelling een financieel karakter geven, in de reglementen ook andere artikelen gevonden, welke aan armenzorg, vaderlijk toezicht en liefdadigheid doen denken.

3°. Zijn er hulpbanken, welke in hare reglementen geene bepalingen hebben opgenomen, welke eenige liefdadige strekking aanwijzen, doch die niet anders willen zijn dan gelegenheden, waar soliede minvermogenden krediet kunnen verkrijgen.

De Nutscommissie van 1873 en 1874 ²⁾ besprak in haar Rapport

¹⁾ Buiten medewerking van de Maatschappij tot nut van 't algemeen werden opgericht al de Israelitische instellingen, voorts die te Amsterdam, te Apeldoorn, te Harlingen, te Leiden, Nijmegen, Assen, Gorinchem.

²⁾ Rapport van de Commissie tot het instellen van een onderzoek naar spaarbanken, spaarkassen, hulp- en beleenbanken, bl. 33 v.v.

ook de gewenschte regeling dezer hulpbanken voor 't vervolg.

Volgens de door haar ontvangen reglementen van de toen bestaande hulpbanken ¹⁾, waren bij deze allen de volgende bepalingen in werking:

1e. De personen moeten door zedelijkheid en vlijt het verkrijgen van een voorschot waardig zijn.

2e. Een zeker soort van personen, b. v. kroeghouders, tappers en slijters, wordt voor het verkrijgen van hulp daarvan uitgesloten.

3e. Vele hulpbanken trachten door giften, legaten, enz., meer kapitaal bijeen te krijgen, dan door het opnemen van geld tegen rente geschiedt.

4e. Bij onbescheiden bejegening van het bestuur is het voorschot terstond opeischbaar.

5e. Bij vroegere betaling dan overeengekomen is, wordt de rente teruggegeven.

Deze bepalingen, die aan de hulpbanken het karakter geven van liefdadige instellingen, staan nevens andere, die elk begrip van liefdadigheid buiten sluiten en de hulpbanken kenmerken als financieele ondernemingen.

Voor 't overige gelden voor alle hulpbanken de volgende bepalingen:

1e. de leener moet, ten genoegte van het bestuur, één of twee borgens aanwijzen, welke zich hoofdelijk met den leener aansprakelijk stellen voor de terugbetaling van het voorschot met de interesten. Deze moeten afstand doen van het recht van uitwinning, schuldsplitsing en alle voorrechten, hun bij het Burgerl. Wetboek toegekend.

2e. De rente wordt dadelijk op de schuldbekentenis geschreven bij het bedrag van het voorschot.

3e. Het voorschot is invorderbaar, zonder in gebreke stelling.

4e. De afgifte van boekjes aan de leeners, waarin een uittreksel van het reglement is medegedeeld, ook het bedrag van het voorschot en de data der afbetalingstermijnen, worden aangeteekend.

5e. Een tweede voorschot wordt niet verleend, dan na afbetaling van het eerste.

Voorts zij vermeld, dat sommige hulpbanken voorschriften geven omtrent de wijze van belegging der gelden, indien er gebrek is aan plaatsing van voorschotten, dat de bepalingen ten aanzien van de zekerheid voor de aandeelhouders en hen, die in

¹⁾ Onder deze waren ook eenige hulpbanken, welke buiten betrekking tot eenig departement stonden.

't algemeen kapitaal aan de hulpbank verstrekken, zeer onderscheiden zijn en dat de meeste reglementen voorzien in 't geval, dat ontbinding of opheffing der bank noodig is.

Op de vraag, welke van de drie soorten van voorschotbanken het meest aanbevelenswaard zijn, moet het antwoord luiden, dat het hoogst moeielijk is een algemeenen regel te stellen.

Bovengenoemde commissie achtte het wenschelijk, dat de begrippen onderstand en liefdadigheid streng gescheiden worden van het verleenen van krediet tegen behoorlijke rente.

De hulpbank is ongetwijfeld een krachtig middel tot wering van armoede, maar het verdient afkeuring, dit gevolg van de hulpbank als hoofdbeginsel in de reglementen telkens te doen uitkomen. Het doel der hulpbanken is toch: om kapitaal te verschaffen aan minvermogenden, die alleen hoofd, handen en goeden wil tot hunne beschikking hebben en noch door den kring waarin zij zich bewegen, noch door het bezit van eenig geldelijk vermogen op de groote geldmarkt krediet kunnen verkrijgen, terwijl zij toch door persoonlijke hoedanigheden voldoende waarborgen aanbieden.

Daarom moet als voorwaarde voor het verkrijgen van voorschotten alleen worden gesteld de soliditeit der personen en die der borggen.

Voorts moet de hulpbank uit de renten der leeningen aan de aandeelhouders een behoorlijk dividend kunnen uitkeeren, zoodat elk denkbeeld van gift aan het nemen van aandeelen worde ontnomen. Bovendien moeten uit deze renten de uitgaven, aan de inrichting verbonden, kunnen bestreden worden, terwijl daaruit bovendien langzamerhand een reservefonds moet worden gevormd.

De commissie wekte voorts tot het oprichten van nieuwe hulpbanken krachtig op, in het wezenlijk belang van het volk en wijst ook op de coöperatieve voorschotvereeningen, wier oprichting zij, naast de hulpbanken, wenschelijk acht, omdat zij voor een deel hetzelfde beoogen als deze hulpbanken, al zijn de laatste meer voor kleinere plaatsen geschikt.

Dit verslag werd in 1874 aan alle departementen der Maatschappij verzonden.

Wat heeft het binnen den kring der Maatschappij uitgewerkt? Uit de berichten over het jaar 1888 ontvangen, blijkt dat in het laatstgemelde jaar nog 21 ¹⁾ hulpbanken als departementale instel-

¹⁾ Amersfoort, Alkmaar, Andijk en Wevershoof, Breda,

lingen bestonden, waarvan 16 gedetailleerde opgaven verstrekten. Uit deze opgaven blijkt, dat in het jaar 1887 door deze 21 hulpbanken een getal van 1918 voorschotten werden verstrekt tot een gezamenlijk bedrag van f 212,088, terwijl eene hulpbank ¹⁾ bovendien 89 voorschotten tot een gezamenlijk bedrag van f 18,066 verstrekke op acten van pensioen. De behaalde overwinst bedroeg f 4,160.44⁵, de administratiekosten f 2,741.48, terwijl bij vijf banken geene administratiekosten in rekening werden gebracht.

De interest welke van het beleende bedrag door de leeners moet worden betaald, bedraagt bij 16 dezer banken, ²⁾

bij 2 banken	5 pCt.
" 3 "	4 à 5 pCt.
" 7 "	4 pCt.
" 1 bank	3½ "
" 1 "	3 "
" 1 "	2½ "
" 1 "	2 "

Uit de reglementen van enkele dezer instellingen blijkt, dat, voor zoover deze na 1874 zijn opgemaakt of herzien, de wenken der Nutscommissie zijn overwogen en geheel of gedeeltelijk zijn opgevolgd.

Het oprichten van meerdere hulpbanken in den geest als door de commissie van 1873 en '74 werd aangegeven, blijft een taak, welke vele departementen der Maatschappij, vooral in kleinere plaatsen, in het belang van den nijveren werkman, met ijver en toewijding mogen vervullen!

c.) SPAARKASSEN.

Het doel der spaarkassen, gelijk het in de reglementen is omschreven, is in 't algemeen om de spaarzaamheid te bevorderen, meer bijzonder door het ontvangen van hetgeen door den arbeidenden stand in den zomer van zijne oververdiensten wordt afgezonderd, om dit, tegen of in den winter, wanneer gewoonlijk de verdiensten verminderen, terug te geven.

In den regel kunnen de inbrengers kiezen of zij de uitkeeringen

Doesburg, Dordrecht, Doetichem, Enkhuizen, Gouda, Groningen, 's Hertogenbosch, Koog en Zaandijk, Leeuwarden, Middelburg, Oudkarspel, Stiens, Tiel, Utrecht, Wageningen, Winsum (Gr.), Zutphen.

¹⁾ Die te Middelburg.

²⁾ De overige 5 gaven hieromtrent geene inlichtingen.

wenschen terug te ontvangen in geld, levensmiddelen of brandstoffen. Op andere tijdstippen dan tegen den winter worden alleen uitkeeringen gedaan ingeval van ziekte, op vertoon van een door den geneesheer afgegeven bewijs.

Als minimum-inbreng is gewoonlijk 10 cts. vastgesteld; het maximum-bedrag belooft van *f* 1 tot *f* 3 per week.

Kosten van beheer worden den inbrengers al of niet in rekening gebracht. Hun worden door de bestuurders der spaarkassen, die gewoonlijk, gedurende de maanden Maart—October eens per week zitting houden, boekjes of livretten ter hand gesteld, waarop de stortingen door de bestuursleden worden aangeteekend. Van de ingebrachte gelden wordt in den regel geen rente vergoed, doch wel worden aan de getrouwe inleggers, boven het bedrag hunner inlagen, premiën uitgereikt, waarvan het bedrag meestal bij reglement is vastgesteld.

De eerste dezer spaarkassen schijnt in 1845 te Bolsward te zijn opgericht. De andere zijn bijna allen ontstaan tusschen 1848 en 1852. Slechts een paar dier inrichtingen zijn instellingen van departementen der Maatschappij tot nut van 't algemeen.

In het jaarboek der Maatschappij over 1883—84 worden nog 6 dergelijke departementale instellingen van voorzorg vermeld, waarvan eene pas in werking was getreden ¹⁾, terwijl van die te Wageningen geene berichten waren ingezonden.

Van de overige vier wordt opgegeven, dat het getal inbrengers in 1871 bedroeg 200, het ingebrachte bedrag was *f* 2335.55, het gemiddeld bedrag van iederen inbreng *f* 11.67. Bij twee dezer kassen was het ingebrachte geld teruggegeven in geld, brandstof en levensmiddelen, waarop door de inbrengers een voordeel was behaald van *f* 28.15, terwijl het reservefonds bij de eene *f* 291, bij de andere *f* 200 bedroeg.

Op 1 Januari 1889 bestonden er nog slechts vier spaarkassen, als instellingen van departementen der Maatschappij.

Eene ²⁾ is wegens gebrek aan deelnemers tijdelijk buiten werking; eene andere ³⁾ keert alleen uit in geval van ziekte of tot tegemoetkoming in begrafeniskosten, terwijl twee ⁴⁾ inderdaad nog bloeien.

Het aantal inbrengers in de drie laatstgenoemde spaarkassen bedroeg in 1887: 118, het ingebrachte bedrag was *f* 1937.90.

¹⁾ Die te Loppersum.

²⁾ Die te Stiens.

³⁾ Die te Noordahuizum.

⁴⁾ Die te Leiden en Doesburg.

Het door de inbrengers genoten voordeel was, bij de eene niet opgegeven, bij de andere f 75.11; het reservefonds bedroeg respectievelijk f 306.75, f 262.08⁵ en f 200, de administratiekosten beliepen f 53.62⁵, nihil en f 10. Van deze drie spaarkassen geschiedden de uitkeeringen, tot 1 Jan. 1889, bij de eene in geld, bij de andere in geld en steenkolen, bij de derde in 't verstrekken van een doodkist bij overlijden, benevens eene geldelijke ondersteuning in geval van ziekte.

(d.) ZIEKEN- EN BEGRAFENISFONDSEN.

Onder de instellingen van voorzorg, opgericht en bestuurd, door de departementen der Maatschappij, behooren ook nog ziekenfondsen, waarvan enkele tevens als begrafenisfondsen uitkeeringen doen in geval van overlijden. Op 1 Januari 1889 bestonden er 15 ¹⁾ van deze fondsen, waaronder drie met het bovengemelde dubbele karakter, terwijl bovendien vier ²⁾ departementen de oprichting er van voorbereiden.

Omtrent negen dezer fondsen werden gedetailleerde opgaven verstrekt, waaruit blijkt, dat het gezamenlijk aantal deelhebbers thans 20578, het gezamenlijk bedrag der contributiën f 112,053.62, dat der uitkeeringen f 27,713.86, waaronder door drie fondsen f 11,097.65 bij overlijden, beloopt.

Het gezamenlijk bedrag der administratiekosten was f 10,787,91, waarbij de opmerking niet verzwegen mag worden, dat bij twee fondsen deze administratie kosteloos plaats had.

Van deze negen fondsen deden uitkeeringen, in geval van ziekte, 5 gedurende 13 weken per jaar

1	"	26	"	"	"
1	"	40	"	"	"
1	"	52	"	"	"

Afzonderlijke vermelding verdienen de fondsen te 's Gravenhage en te Deventer.

Het eerste had in 1887 een getal van 11,922 deelnemers, die samen contribueerden f 92,452, hehalve f 423 aan boeten en

¹⁾ n. l. te Akkrum (1833), Andijk en Werverhoof (1838), Breda (1841), Deventer (1859), Kampen (1849), Slochteren (1887), Edam, Goor (1838), 's-Gravenhage (1847), Rijnsaterwoude (1842), Noordahuizen (tevens hulpbank), Warga (1856), Zutfen (1837), Zwolle (1860).

²⁾ Hardegarijp, Hoogkarspel, Eenrum, Wildervank. Het departement Kampen heeft een ziekenfonds, een begrafenisfonds en een medicijnfonds; de beide eerstgenoemde fondsen werden in 1849 opgericht; het laatste in 1879 op nieuw, nadat het 2 à drie malen was bezweken. De cijfers betreffende deze fondsen van Kampen konden niet meer worden opgenomen.

inleggelden. Het bedrag der uitkeeringen bij ziekte bedroeg *f* 7987, bij overlijden *f* 10,087.65, dat der administratiekosten *f* 9,625.

Het tweede telde in 1887: 7254 deelnemers met een bedrag aan contributien van *f* 13,003.15, aan uitkeeringen bij ziekte van *f* 1941.50, bij overlijden van *f* 965, en een bedrag aan administratiekosten van *f* 679.71.

Slechts van één fonds, dat te Amersfoort, wordt gemeld dat het een reservefonds heeft, hetwelk op 1 Januari 1888 een som van *f* 1394.28 bedroeg.

Van deze ziekenfondsen werden ons ook de reglementen toegezonden. Aangezien echter de algemeene vergadering van 1888 besloten heeft een onderzoek naar den toestand der ziekenfondsen in Nederland te doen instellen en de commissie, welke met dit onderzoek werd belast, reeds bezig is de stof voor haar rapport te verzamelen, kan hier eene critische en vergelijkende beoordeeling der ziekenfondsen als instellingen van departementen achterwege blijven.

Bedoelde commissie zal niet alleen in het beschrijven van den toestand, gelijk die thans is, maar vooral ook in het aanwijzen van de gewenschte regeling dezer fondsen in het vervolg, een zeer belangrijken arbeid hebben te vervullen.

Blijkt reeds uit het bovenstaande, dat met enkele ziekenfondsen ook begrafenisfondsen zijn verbonden — van afzonderlijke begrafenisfondsen, als instellingen van departementen, kan ternauwernood worden gesproken.

Aleen de departementen Workum en Makkum hebben eene zoogenaamde „begrafenisbus.” Het verslag van den toestand der begrafenisfondsen in 't algemeen, voor zooverre deze in ons land bestaan, en waarvan het onderzoek door de Maatschappij is opgedragen aan prof. W. P. M. A. Molengraaff te Utrecht en prof. G. J. Legebeke te Delft, is in bewerking en zal zoowel de gebreken der bestaande fondsen aan het licht brengen, als ook omtrent de gewenschte regeling dezer fondsen voor het vervolg belangrijke aanwijzingen bevatten.

(r) SCHOOLSPAARBANKEN.

Dat de schoolspaarbanken in ons land sedert 1845 bestaan en allengs meer burgerrecht hebben verkregen, is reeds door mr. de Bruyn Kops in zijn „rapport sommaire sur les institutions de prévoyance en Hollande” aangewezen. ¹⁾

¹⁾ Vgl. Economist 1879.

Dat eenige departementen onzer Maatschappij ook deze schoolspaarbanken hebben opgericht en dat andere aan de schoolkinderen de gelegenheid geven, om de door hen bijeengebrachte spaarpenningen te brengen in spaartafels, welke in de scholen geplaatst worden om die gelden later in de spaarbank van het departement rentegevend te beleggen, wordt echter in dat rapport niet vermeld.

Van 30 departementen ¹⁾ kan gezegd worden, dat zij het sparen van schoolkinderen bevorderen. Deze gelden worden onder contrôle van de onderwijzers in de spaartafels gelegd, op vaste tijden naar de spaarbank overgebracht en aldaar ingeschreven.

In sommige departementen wordt dit sparen door schoolkinderen aangemoedigd door vanwege het bestuur der spaarbank kosteloos spaarbankboekjes uit te geven, of van de inlagen van schoolkinderen eene hoogere rente uittekeeren, dan in het spaarbankreglement voor de gewone inlagen is bepaald ²⁾.

De besturen der departementale spaarbanken zijn steeds bereid zich met de administratie dezer spaarpenningen te belasten.

Door de prijzenswaardige samenwerking van deze besturen met de onderwijzers kan in alle departementen, die het voorrecht hebben eene spaarbank onder hunne instellingen te tellen, op doelmatige en goedkoope wijze het sparen van schoolkinderen gemakkelijk worden gemaakt.

Eén voorbeeld uit vele moge tot bewijs strekken van 't geen op dit gebied kan worden tot stand gebracht.

Het departement Rotterdam plaatste in eenige scholen der gemeente spaarbussen, met den volgenden uitslag over de laatste drie jaren:

<i>In het jaar</i>	<i>werd op scholen</i>	<i>door kinderen</i>	<i>in inlagen</i>	<i>ingebracht:</i>
1885—86	„ „ 34	„ „ 3755	„ 23626	f 10585,88
1886—87	„ „ 33	„ „ 3626	„ 21914	- 9493,51
1887—88	„ „ 31	„ „ 3165	„ 21655	- 9779,24

Werd dit niet onbelangrijk resultaat verkregen in een groot

¹⁾ Akkrum, Anna en Lieve Vrouwen Parochie, Beesd, Buitenpost, Franeker, Haarlem, Hoogwoud, Jelsum-Kornjum, Kapelle a/d IJssel, Koog en Zandijk, Lekkerkerk, Loppersum, Maassluis, Medemblik, Moordrecht en Gouderak, Nieuwbeerta, Nieuw-Lekkerland, Overmaasche dorpen, Oudewater, Oudetonge, Rauwerd, Rijsaterwoude, de Rijp, Rotterdam, Schouwen, Spanbroek, Stiens, Wageningen, Wirdum en Woerden.

²⁾ Wageningen brengt de rente van inlagen van schoolkinderen van 3 pCt. op 6 pCt.

departement, dat 862 leden telt, ook een departement met slechts 25 leden heeft getoond dat in kleine kringen de arbeid op dit gebied niet minder loonend behoef te zijn.

Het departement Tolen bericht ons, dat over het laatste boekjaar het aantal inlagen 1493 was, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 1766.40⁵, terwijl 80 terugbetalingen tot een bedrag van van *f* 399.30 plaats hadden.

Over dat jaar was *f* 1587.86 aan de inleggers verschuldigd, terwijl het voordeelig saldo op de geheele rekening *f* 81.67⁵ bedroeg.

Wat voorts door de Maatschappij tot nut van 't algemeen op het gebied der voorzorg gedaan wordt?

Tot het beantwoorden van deze vraag zij herinnerd:

1°. dat door de Maatschappij zelve aan het Nederlandsche pensioenfonds voor werklieden eene niet onbelangrijke bijdrage is gegeven;

dat voor het waarborgfonds van dit pensioenfonds door haar werd ingeschreven, terwijl ook eenige departementen ¹⁾ het genoemde waarborgfonds steunen en andere ²⁾ het lidmaatschap of agentschap der Pensioenvereeniging aanvaardden of eene afdeling van dit fonds oprichtten ³⁾ of ook pensioenen bij dit fonds verzekerden; ⁴⁾

2°. dat enkele departementen plaatselijke vereenigingen van werklieden steunen; ⁵⁾

3°. dat door sommigen, die geen eigenlijke hulpbanken bezitten, toch voorschotten op pensioenen worden verleend; ⁶⁾

4°. dat door andere commissien zijn benoemd tot het verstrekken van levensmiddelen en brandstoffen aan behoeftigen ⁷⁾ of tot het verleenen van warm voedsel aan behoeftige schoolgaande kinderen; ⁸⁾

5°. dat door nog andere tegen billijken huurprijs arbeiderswoningen met tuingrond ⁹⁾ of tuingrond alleen ¹⁰⁾ aan oppassende werklieden worden verhuurd, om deze tegen armoede te behoeden.

Door het departement Franeker worden 18 woningen met tuin

1) Amsterdam, Westlandsche dorpen, Winschoten.

2) Assen, Dordrecht, Wageningen, Westlandsche dorpen, Zwolle.

3) Middelburg (in uitzicht), Zeist.

4) Bodegraven, Wageningen, Steenwijk.

5) Hindeloopen, 't Zandt.

6) Breda en Doetichem.

7) Breda.

8) Breda.

9) Franeker.

10) Franeker, Nieuw Lekkerland, Uithuizen, Wildervank en anderen.

verhuurd, tegen f 1.25 à f 1.50 per week, terwijl, onder bepaalde voorwaarden 9.88.10 H.A. tuingrond, verdeeld in 202 akkers, tegen f 4 ¹) per akker en per jaar, aan even zoovele arbeiders in huur werden afgestaan. Te Uithuizen werden van 1 Juli 1887—1 Juli 1888 305 akkers verhuurd aan 149 personen. De ontvangsten over dat jaar bedroegen f 773.41⁵, de uitgaven f 427.92. Met het saldo zal de nog op de bezitting rustende schuld wellicht geheel kunnen afgelost worden.

Het departement Uithuizen heeft nog eene hypotheekbank, met het doel om oppassende werklieden behulpzaam te zijn in het verkrijgen van een eigen woning. Daartoe leent zij gelden op hypotheek over gebouwen tegen $4\frac{1}{2}$ pCt., terwijl zij zich kapitaal verschaft op pandbrieven tegen 4 pCt. Zij heeft thans op 11 hypotheeken een bedrag van f 7045 uitstaan.

Terwijl het hoofdbestuur der Maatschappij zich steeds beijvert om in hare jaarlijksche verslagen in den Volksalmanak, welke jaarlijks aan alle leden der Maatschappij kosteloos wordt gezonden, en in de geschriften, die door hare zorg bij duizendtallen worden verspreid, er op te wijzen dat elke verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van het volk een niet te verwaarloozen stoffelijken ondergrond heeft en op deze wijze betere begrippen van voorzorg bij het Nederlandsche volk poogt aan te kweken, vestigt het nu en dan op bijzondere punten ²), tot het gebied der prévoyance behoorende, de aandacht der departementen en spoort het dezen aan tot het nemen van initiatief in eene bepaalde richting of tot het navolgen van elders gegevene prijzenswaardige voorbeelden.

Met nadruk zij eindelijk vermeld, dat de Maatschappij tot nut van 't algemeen, bij de herziening harer wet in 1885, in art. 1 ³), heeft uitgesproken, dat zij het algemeen volksgeluk wenscht te bevorderen, ook bepaaldelijk door verheffing zoowel van

1) Men bedenke dat de bodem in de omgeving van Franeker uit vruchtbare klei bestaat.

2) O. a. werden circulaires verspreid over het belang van het teekenonderricht voor ambachtslieden, het verhuren van tuingrond aan werklieden, enz.

3) Dat artikel luidt:

Het doel der Maatschappij is: naar de beginselen van den christelijken godsdienst, algemeen volksgeluk te bevorderen. Te dien einde tracht zij mede te werken tot verbetering van den verstandelijken, zedelijken en maatschappelijken toestand des volks, bepaaldelijk door invloed te oefenen op de opvoeding en het onderwijs, de veredeling van volksbegrippen en de verheffing zoowel van het arbeidsvermogen als van den levensstandaard der werklieden.

het arbeidsvermogen als van den levensstandaard der werklieden.

In overeenstemming met dit ook vroeger ingenomen, maar thans met meer nadruk uitgesproken standpunt, heeft de Maatschappij dan ook in de algemeene vergaderingen harer leden der laatste jaren bij voorkeur hare aandacht gevestigd op maatregelen, welke door haar zouden kunnen worden genomen om den maatschappelijke toestand van den „gemeenen man,” te verbeteren.

Uitgaande van de grondgedachte, dat kennis van feiten, van werkelijk bestaande toestanden den grondslag moet vormen van elke poging om den socialen toestand te verbeteren, heeft zij gemeend allereerst feiten te moeten verzamelen, om werkelijke behoeften te doen kennen, opdat aan de werkelijkheid maatregelen, welke òf door den Staat, òf door vereenigingen òf door bijzondere personen moeten genomen worden, kunnen worden aangepast.

Diensvolgens besloot de Maatschappij:

- 1o. een zoo volledig mogelijk onderzoek in te stellen,
 - a.) naar den toestand en de werking van begrafenis- en ziekenfondsen; ¹⁾
 - b.) naar de mate en den aard der vakopleiding, welke de werkman hier te lande in fabrieken en werkplaatsen erlangt, benevens naar eene gewenschte regeling van het leerlingwezen; ²⁾
 - c.) naar hetgeen in ons land tot verbetering der arbeiderswoningen is gedaan; ³⁾
 - d.) naar de vraag, hoe men in ons land een aantal bureaus voor chemische onderzoekingen van voedingsmiddelen zou kunnen opgericht krijgen, alwaar vooral de mindergeoeden kosteloos of tegen zeer lagen prijs hunne levensmiddelen kunnen laten onderzoeken.

Het verslag omtrent dit laatste onderzoek, ingesteld door de HH. dr. J. Zeeman, prof. H. Wefers Bettink en dr. Vitus Bruinsma, is dezzer dagen naar de departementen verzonden en zal waarschijnlijk midden Juni algemeen verkrijgbaar zijn.

Een voorstel in de laatste algemeene vergadering ingediend, om te overwegen in hoeverre het mogelijk is wettelijke verplichtingen tot eene levensverzekering van werklieden in het leven

¹⁾ Dit onderzoek is opgedragen aan de HH. dr. G. J. Legebeke, hoogleeraar te Delft en mr. W. L. P. A. Molegraaff, hoogleeraar te Utrecht, met toevoeging van mr. J. van Schevichaven, te Amsterdam, als secretaris.

²⁾ Wat de toestanden betreffende het leerlingwezen buitenslands betreft, is dit onderzoek door mr. A. Kerdijs te 's Gravenhage aanvaard.

³⁾ Met dat onderzoek houden zich de heeren J. van Hasselt, ingenieur te Amsterdam en mr. L. Verschoor te 's Hage, onledig.

te roepen en maatregelen te beramen om deze te bevorderen, werd niet aangenomen, doch alleen om redenen van inopportunitet.

Ongetwijfeld zal de Maatschappij, hare roeping in dezen begrijpend, voortgaan op den ingeslagen weg en op het gebied der Institutions de prévoyance doen, wat zij vermag. Strevende naar bevordering van volksgeluk, zal zij, getrouw aan hare meer dan 100-jarig verleden, overeenkomstig de eischen des tijds, die middelen aangrijpen, waardoor het volk in zijne wezenlijke belangen het meest zal worden gebaat.

En al vermag zij zelve slechts weinig te doen, de oogen te openen voor 't geen in goede richting door anderen behoort gedaan te worden, en intusschen zelve de mogelijkheid der uitvoering aan te toonen door sprekende voorbeelden, opdat straks de Staat op groote schaal en voor allen tot stand brenge, wat door haar in kleine kringen werd beproefd — ook dat is een werk tot nut van 't algemeen.

Amsterdam, April 1889.

J. BRUINWOLD RIEDEL.
